

حلقه گرونوبل و نشریه « بیرق انقلاب »

درآمدی کوتاه بر فعالیت های سیاسی دانشجویان کمونیست ایرانی در فرانسه در دوره رضا شاه

محمود دلفانی (۱)

شماره ۱ - سال اول ناشرانکاه فرقه جمهوری انقلابی ایران اردیبهشت ۱۳۲۸

اقتصادی و سیاسی مردم که در حقیقت شانی باطنی اکثریت جامعه ایران است سیدانه از ضلع حاضر و از لایه قدم در راه استاد ایران عبور کرده گرسختم تم خود را معروف اغتفال کرده بخشش ایران نموده اند.

تاریخ عام برآفت نمرده است که منابع طبقات زیر دست تا نزدیکه که ناخوابی حکومتی ما در دست خود گرفتند با منابع طبقاتی حاکمه برستانی تویا بیایه آورده بسیار آری برجا مضطرب از دو صفت تمام است که سعادت یکی بر دیگری استوار و پیشه از این لایه نمودم کلمات سعادت بر تخته و در لب و زبانه که در زبان طبقات افوق و جردی که آنها است بکل فریب از آید آلی است که طبقات تحت کشش در غیبه نبردان نبرد فرمایند تاریخ جامعه خود برای خود زمان شده است طبقات بخشش و در این نبرد

صفحه تازه در تاریخ ایران
اگر چه جامعه ایران امروزه معتقد است که در حیات سیاسی و اجتماعی و اقتصادی ایران عاملی نباید باشد که دلیل بر ظهور دوره تازه در تاریخ ایران باشد.

بیشتر و این طبقات منتفع ایران بر بخش صحنه بزرگ و انبیا و جرات ناشرانکاه آنا برای اثبات این نکته مسترسل بزرگان و لایه شده و بهتر از همه ظهور رژیم رضا خان را در دست قرار میدهند این نگر اجتماعی و تصور اینکه ایران امروزه زندگی از سر نو را شروع نموده است نه تنها در واقع طبقات حاکمه ایران که منابع طبقاتی آنها را رژیم رضا خان تمام است های گرفته بلکه در سر کرده تحت کشش ایران هم که سعادت خود را در سر کون ساختن این اساس میداند جای گیر شده است. آن طبقاتی که حکومت امروزه ایران را که امتیاز

رضا شاه را اگر چاره بود شاید دانشجویان جوان ایرانی را به هر کشوری غیر از فرانسه می فرستاد. هر چند بودند رجال سیاسی، به ویژه هواداران انگلیس، که پیرامون مقصد اصلی دانشجویان تردید و شائبه را به اندیشه شاه را داده بودند. با این همه کشور فرانسه به عنوان مقصد اصلی دانشجویان برگزیده گردید. در بستر چنین فرایند نه چندان پرشتابی - در طی پنج سال - نزدیک به هفتاد در صد از دانشجویان ایرانی در رشته های گوناگون علوم پایه، علوم انسانی و فنی مهندسی رهسپار کشوری شدند که جنگ جهانی اول آسیب های اقتصادی، اجتماعی بسیاری بر آن وارد ساخته بود. (۲)

رضا شاه حتی در نطقی که به مناسبت بدرقه دانشجویان ایراد نمود نتوانست نگرانی خود را از حضور دانشجویان ایرانی به فرانسه پنهان دارد:

«این که شما را از یک مملکت پادشاهی به یک مملکت جمهوری میفرستم برای این است که حس وطن پرستی فرانسویان را سر مشق خود قرار بدهید، حب وطن را از آنها بیاموزید و با این ذخیره به مملکت خود برگردید و مشغول خدمت شوید. امیدوارم اولاد من با دو ذخیره مهم یکی حب وطن و وظیفه شناسی، دیگر تکمیل علوم که برای آن انتخاب شده اید به ایران برگردید» (۳)

در دوره پهلوی حساسیت بسیار بر روی کشورهای مقصد دانشجویان وجود داشت امری که قاجاران را بر آن اعتنای چندانی نبود. (۴) به دیگر سخن نظام و شرایط سیاسی کشور مقصد برای دولت مردان ایرانی در امر پرورش دانشجویان جوان ایرانی بسیار مهم می آمد.

رجال هوادار انگلیس در آورد و چهارم تداوم سیاست «نیروی سوم» در سیاست خارجی ایران که میراث قاجاران بود را می توان از دلایل اعزام دانشجویان ایرانی به فرانسه نام برد.

بر موارد بالا البته می بایستی به بیم و هراس بیش از حد رضا شاه از اعزام دانشجویان ایرانی به کشور هایی مانند انگلستان و اتحاد شوروی اشاره کرد.

از همان ابتدای برنامه ی اعزام دانشجو مساله فعالیت های احتمالی سیاسی مورد توجه نهادهای مسئول اعزام دانشجو مانند وزارت معارف و وزارت دربار قرار گرفت. برای نظم و «نسق» دادن به امور دانشجویان ایرانی ایجاد دفتری ویژه «محصلان» ایرانی در پاریس زیر نظر سفیر کبیر ایران و اعزام بازرس های ویژه در نظر گرفته شد. در

در میان کشورهای اروپایی پس از جنگ جهانی اول، فرانسه با وجود آسیب های فراوان در حوزه آموزش عالی که کمبود بودجه، استاد، کارگاه های فنی و آزمایشگاهی در برمی گرفت، از شرایط بهتری برخوردار بود. نخست هزینه های نسبتا ارزان تحصیلات عالی در فرانسه بود که نه تنها دانشجویان ایرانی بلکه بسیاری از کشورهای اروپایی - و حتی روسیه - نیز دانشجویان خود را به این کشور برای تحصیلات تکمیلی اعزام می داشتند. (۵) دوم تغییر سیاست های کلی نظام آموزش عالی فرانسه در جذب دانشجویان سایر کشورها به دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی این کشور بود.

سوم حضور و نفوذ رجال فرانسه زبان و تاثیر نظام آموزشی فرانسه و زبان فرانسه در ایران آن روزگار گوی و میدان را از دست

تهران نیز اسماعیل خان مرآت که خود نیز در طول جنگ جهانی اول از دانشجویان ایرانی در فرانسه بود مسئول امور دانشجویان ایرانی در خارج از کشور شد. (۶)

نظارت بر انتخاب دانشجویان به ویژه در مورد دانشجویان بورسیه دولتی بسیار جدی بود. اسناد گواهی می دهند که در تمامی مراحل انتخاب و اعزام تلاش بر این بوده که بهترین ها به لحاظ علمی و دارا بودن استعداد و وفاداری به دولت و شاه انتخاب گردند. (۷) در این میان، شغل و «سبقه و سابقه سیاسی» پدر دانشجو گزینه ایی ناگزیر در انتخاب دانشجو به شمار می آمد. (۸) اما آنچه که از همان ابتدا نادیده انگاشته شده تاثیر پذیری دانشجویان نوجوان و جوان ایرانی از جوامع اروپایی در زمینه های فرهنگی، شخصیتی و سیاسی بود. این تحول، بدون درنگ از نخستین لحظه ترک ایران به مقصد اروپا پدیدار می گردید؛ در قطار و کشتی، از این کشور به کشوری دیگر، دانشجویان ایرانی به «مکاشفه» دنیایی «دیگر» روی می آوردند. برای دانشجویان اعزامی، نخستین واکنش - که هنوز هم در نزد ایرانیان پس از گذشت نزدیک به یک قرن وجود دارد - مقایسه ی همه جانبه ایران با کشورهای اروپایی بود. (۹)

به زودی جوانان ایرانی درمی یافتند که تفاوت بسیار بیش تر از آنچه که آنها از اروپا شنیده بودند وجود دارد. به گواه اسناد و خاطرات بر جا مانده، دانشجویان اعزامی برخوردارهای گوناگون و حتی متناقضی می کردند؛ احساس حیرت، شیفتگی، ترس، خشم، خودکوکچ بینی، خوشحالی، واماندگی و مسئولیت در لابلای مدارک و خاطرات به جا مانده موجود است. بدین سان، هر یک از دانشجویان (۱۰) واکنش و تصمیمی متفاوت می گرفت. برخی را نظر بر این بود که هر چه زودتر تحصیلات را به پایان رسانده و در بازگشت به فراخور رشته تحصیلی به «وطن خدمت» نمایند. (۱۱) برخی را از همان ابتدا نظر بر این بود که برای همیشه و به هر وسیله ی ممکن در اروپا بمانند. دامنه ی تفاوت ها میان ایران و کشور های اروپایی چنان بود که برخی از «حیرت» به «واماندگی» و «شیفتگی» رسیدند. اما گروه بسیار کوچکی نیز می پنداشتند که مشکل ایران «سیاسی» است

رضاشاه ندارد.
"بیرق انقلاب" برای برپایی طبعه رحمت کس در ایران
و مبارزه با حکومت استبدادی رضاخان بوجود آمده.
شماره اول "بیرق انقلاب" با هزاران
خون جگر مایطوره که سر نوشت بر نامه انقلابی
است منتشر گردید. این نامه انقلابی مایطوره
که ما به وحشت دشمنان طبعه رحمت ایران میشود
مایطوره که کالبه پروتکلاریات ایران روح انقلابی
بیدار. از این لحاظ زحمتگان ایران را
مخاطب ماخته بگوئیم فرقه جمهوری انقلابی
رهبر باد نای شاست. "بیرق انقلاب"
زبان حال و حرفه بران شاست با تمام قوا از
مدافع ضافع خود و ناشرانکار خود نگاهداری
نماید و طبعات غازیگر ایران نشان بر مید
که طبعه زیر دست بیدار شد. و جنبش اجتماعی
زنده است. در انتشار این درنه کوشش
نماید تا به انقلاب نزدیک شده مقصود اصلی
نارنجی خود را بدست آورید.
زنده باد طبعه زحمتکش ایران !!

محمود طبعه غازیگر ایمان و اشرف و ملاک
پاسبان حقوق آنها حکومت استبدادی
خان !!
ناجور باد پشتیبان طبعه غازیگر ایران
انگلیس !!
زنده باد حکومت جمهوری
پاینده باد انقلاب ایران

نظام اجباری یا وسیله جبر
برای چاول و سرکوبی و عقین
وکسب ایران

یکی از اقدامات حکومت رضاخان نظام اجباری
است این قانون مخصوصاً مورد توجه دستجات سوادک
واقع گردید. با همان طریق که محرم طبعه است طولی
راجع به این قانون سخن سر...
زیم رضاخان بیدارند. این یک روزنامه ای
بروز در اطراف این قانون مباح میشود
عقد برسد نظارت خوبی مخالفت خود را با این قانون

بر اساس گزارش پلیس فرانسه، انجمن مزبور در چارچوب قانون ۱۹۰۱ انجمن ها در ۴ فوریه ۱۹۲۸ تشکیل گردید. (۱۳) بدین ترتیب تشکیل دهندگان حلقه گرونوبل از نخستین دانشجویان فرستاده شده به اروپا بوده اند زیرا بر اساس گزارش پلیس این دانشجویان در سال ۱۹۲۶ به گرونوبل آمده و در نهاد های آموزشی نام نویسی کرده بودند. به نظر می آید که بهترین راه آغاز فعالیت برای دانشجویان جوان ایرانی - جهت انتقاد به امکانات و محدودیت هایی که داشتند- درج نظرات شان بوده است. از این روی دست به انتشار نشریه می زدند؛ زیرا دانشجویان از سوی مدیران نهاد های آموزشی فرانسوی کنترل می شدند - و همچنین دفتر سرپرستی ایرانیان در

و بایستی پیکان پرش و سرزنش را به سمت و سوی نظام سیاسی، شاه و رجال سیاسی به «اصطلاح اصلاح گر» قرار داد. در فرانسه این گروه از دانشجویان در گرونوبل انجمنی تشکیل دادند که افراد زیر اعضای آن بودند:

- رییس: غلامرضا کیان، دانشجوی حقوق
- نایب رییس: محسن نصر، دانشجوی حقوق
- عضو: ایرج اسکندری، دانشجوی حقوق
- منشی: هوشمگ سمیعی، دانشجوی انستیتو الکترونیک
- خزانه دار: تقی نصر، دانشجوی حقوق
- گزارش گر: فضل الله غیور، دانشجوی پزشکی (۱۲)

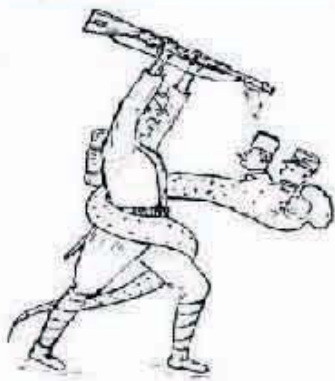
پاریس - و به همین دلیل راه دیگری برای دانشجویان ایرانی باقی نمانده بود.

از پیش از مشروطه روشن اندیشان ایرانی در آلمان جایگاه و پایگاهی پدید آورده بودند که به ویژه در دوران مشروطه نقش مهمی در تحولات فکری و سیاسی ایران ایفا نموده است. (۱۴) در آلمان مجله «فرنگستان» و «ایران‌شهر» از سوی روشن اندیشان ایرانی به زبان فارسی به چاپ می رسید. بر این پیش زمینه، دانشجویان ایرانی در آلمان که بخش بسیار از آنان را دانشجویان غیردولتی (بدون بورسیه دولت ایران) تشکیل می دادند نیز به فعالیت های سیاسی مخالف حکومت رضا شاه می پرداختند؛

در فرانسه اما پیشینه چنین فعالیت های فکری و سیاسی از سوی دانشجویان ایرانی وجود نداشته و بر خلاف آلمان روشنفکران ایرانی محفل یا تشکیلاتی ایجاد نکرده و فعالیت فکری و سیاسی آنان به گونه پراکنده و فردی انجام می گرفت. از این رو اندیشه چاپ و انتشار نشریه ای کاملاً سیاسی نقطه عطفی در حضور ایرانیان و اقدامی جمعی و تشکیلاتی در فرانسه به شمار می رفت. پیشتر از این اقدام دانشجویان جوانی بودند که با بورس دولت ایران به فرانسه آمده بودند یا از دولت کمک مالی دریافت می کردند. نشریه آنان «بیرق انقلاب» نام داشت که بی تردید انتشار آن دارای اهمیت ویژه در تاریخ فعالیت های کمونیستی و روابط ایران و فرانسه به شمار می آید.

«بیرق انقلاب» نام نشریه این گروه از دانشجویان ایرانی بود که به عنوان «ارگان فرقه جمهوری انقلابی ایران» (۱۵) معرفی گردید. (۱۶) نخستین شماره بیرق انقلاب در ژوئیه ۱۹۲۸، چند ماه پس از تشکیل انجمن، در «اروپا» به زبان فارسی به چاپ رسید. در معرفی این نشریه چنین آمده بود که بیرق انقلاب «ماهی یک مرتبه منتشر میشود برای ترویج این نامه انقلابی کوشش نموده پس از خواندن به دیگران بدهید». روشن نیست که محل تدوین و چاپ «بیرق انقلاب» کجا بوده است در آلمان یا در فرانسه. این مسئله مورد پرسش پلیس فرانسه و سفارت ایران نیز بوده است.

فرقه جمهوری انقلابی ایران از سوی مرتضی علوی، تقی ارانی و احمد اسدی (۱۷) در سال ۱۹۲۵ تاسیس گردیده بود. ایرج اسکندری

دوستان، کسبه کارگران ایران!!
نظام اجباری را وسیله فرار داد و با
همان اسلحه بر دشمنان داخلی باطله
ایمان و اشرف و مملکتین و پاسبان
مغروق آنها حکومت، فرساخته بگردید.

که آفریندای ایران از میان خود رنگش رفته نظام
اجباری استخوان نموده و نهضت بخران را رسیده اجزای
مقا صد شخص خود قرار دارند. با این حال هیچ جای تعجب نبود
اگر این بیجان سبزه رنگت خود رنگش گردید در بخت
موتش که لازمه آغاز جنبش رنگش است برای بخران
ایران در سبزه برت بوده و در آینه میفهمد که ایام مغربست غم
را با تمام رساند بر نفع طبعاق خود کاملاً آشنا شده از بین
خود در میان انقلابی بر وجود میاورد.

نظام اجباری برای بخران ایران زتنها مایه علم و بزر
خانگوان نظامی است بلکه با رنگین مخرج نظام اجباری
نیز بر رنگشان تحمیل میشود. کنی که با دیده بعیرت
به آینه ایران بنگرند بخری میداند که بود چه کنونی بهر چه

کشاف مخرج نظام اجباری که دیده چندین بار عالم خواهد بود
نداده و در آینه حکومت مجبور خواهد بود این مخرج از در مغز
با خط مجبور فرام ناید در در حال بود بخر ایران است که
تخل مخرج شد و این با رنگین را بدوش خواهد کشید
از یک طرف علم و در خانگوان نظامی و از طرف دیگر
چپاول و استعمار و از فوق نیز سیم حتمی نظام اجباری بر می
توده رنگش است.

سنگ نظام
نیت جهان اندازه که بود که هر جا بود در اجزای
نظام اجباری زی علاقه بود از راه دست سوزنی
خود لانه میدان جهان اندازه هم پیشروان و مانند بنیوم
رنگشان دنیا بر سنگ نظام اجباری اصیت داده

سوسیالیستی از تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران ارائه گردیده است. در بخش دوم به اهداف و راهبرد فرقه «بیرق انقلاب» با استفاده از ابتدایی ترین وسایل و با امکانات بسیار محدود به چاپ می رسید و بین دانشجویان ایرانی در فرانسه پخش می گردید. شایسته یادآوری است که در این روزگار نشریه های دانشجویی گوناگونی در فرانسه به چاپ می رسید که برخی از آنها سیاست های «استعماری» کشورهای اروپایی و فرانسه را به نقد می کشیدند. نشریه هایی به زبان فرانسه که دانشجویان اغلب برای رساندن صدای خود و بازتاب شرایط کشور های خود آن را به چاپ می رساندند. (۲۲)

هم در این دوره در فرانسه بود و با این فرقه همکاری می نمود؛ ارتباط فرقه جمهوری انقلابی با «حلقه گرونوبل» در اسناد روشن نگردیده است. اما به نظر می آید که شاید ایرج اسکندری نقش حلقه رابط بین فرقه جمهوری انقلابی ایران و انجمن دانشجویان گرونوبل بوده است. فرقه جمهوری انقلابی در سال ۱۹۲۷ مانیفستی به زبان های فارسی و فرانسه به چاپ رساند. (۱۸) از گزارش های وزارت دربار ایران چنین بر می آید که نسخه هایی از این مانیفست به زبان فارسی به ایران فرستاده شده باشد. (۱۹) این مانیفست در ۳۸ صفحه (۲۰) با عنوان « بیان حق؛ اعلامیه فرقه جمهوری انقلابی ایران» در دو بخش تدوین گردیده است. در بخش نخست تحلیلی بر اساس ایده های

«بیرق انقلاب» نیز نشریه ای برای ایرانیان - و به ویژه دانشجویان - بود. به نظر می رسد که «بیرق انقلاب» تلاش داشت تا تشکیلات سیاسی دانشجویی برای مخالفت با نظام پهلوی و رضا شاه ساماندهی کند. براساس گزارش پلیس فرانسه به نظر می آید که «بیرق انقلاب» در شمارگانی بسیار محدود به چاپ می رسید؛ نشریه ایی که از همان شماره نخست دشواری هایی را برای پلیس و وزارت خارجه فرانسه و سفارت ایران در پاریس و دفتر سرپرستی دانشجویان پدید آورده بود. در همان دورانی که دربار رضا شاه - و شخص تیمورتاش - در آلمان برای توقف انتشار نشریه «پیکار» می کوشید (۲۳) «بیرق انقلاب» در فرانسه منتشر می شد.

گسترش ایده و «مرام اشتراکی» در بین دانشجویان ایرانی امری بود که شخص رضاشاه را نگران ساخته بود. وزارت دربار، وزارت امور خارجه، وزارت معارف و نهاد های امنیتی ایران به گونه ایی گسترده بسیج شده بودند تا مسئله ی چاپ نشریات دانشجویی در خارج از کشور حل گردد. مقامات تهران، سفارت خانه های ایران و دفتر سرپرستی دانشجویان را تحت فشار گذاشته بودند. مسئولان ایرانی به نوبه خود از یک سو، وزارت خارجه و پلیس فرانسه، و از دیگر سو، نهاد های آموزشی فرانسه را تحت فشار و مورد پرسش قرار می دادند تا همکاران «بیرق انقلاب» شناسایی و جلوی انتشار آن گرفته شود.

براساس اسناد موجود، اقدام های گسترده ایی از سوی مقام های ایرانی و فرانسوی برای شناسایی «عوامل» این «توطئه» آغاز گردید. باید خاطر نشان ساخت که نظارت بر امور دانشجویان ایرانی و هماهنگی دولت های ایران و فرانسه از همان ابتدای اعزام «محصل» به «فرنگستان» وجود داشت. اما مورد «عملیات» مشترک دولت های ایران و فرانسه درباره ی آن دسته از دانشجویان ایرانی که «بیرق انقلاب» را چاپ و منتشر می نمودند کاملاً بی سابقه بود؛ تا جایی که پای «سرویس های اطلاعاتی و امنیتی فرانسه» به این پرونده باز شده بود. بیش از ده ها گزارش، یادداشت و اظهار نظر از سوی پلیس و نهاد های آموزشی شهرهایی که دانشجویان ایرانی در آنها سکونت داشتند به

پاریس فرستاده می شد. (۲۴) البیته باید به این نکته اشاره کرد که همکاری نهاد های دولتی و امنیتی فرانسوی با سفارت ایران در مقایسه با نهادهای آلمانی بسیار گسترده تر بود. به روایت اسناد موجود، مقام های ایرانی در راستای توقیف نشریه پیکار (۲۵) - در سال های بعد- با دشواری هایی رو به رو شده بودند؛ به ویژه باید به انتقاد مطبوعات آلمانی و فشار احزاب و گروه های سوسیالیست و کمونیست آلمان به نهاد های این کشور اشاره کرد. (۲۶) در حالی که هیچ کدام از مطبوعات فرانسوی - و همچنین حزب کمونیست فرانسه - موضوع همکاری و اقدام های پلیس فرانسه و سفارت ایران علیه دانشجویان کمونیست ایرانی را دنبال نمی کرد. همین امر باعث شده بود تا دست نهادهای فرانسوی را در پیگیری «عوامل» چاپ «بیرق انقلاب» باز نگاه دارد. تا جایی که پلیس فرانسه در اقدامی کم سابقه اقدام به کنترل نامه های شخصی دانشجویان ایرانی نمود. (۲۷)

خاستگاه این واکنش نسبتاً شدید از سوی دولت فرانسه چه بود؟ متأسفانه با وجود تلاش هایی که صورت گرفته نمی توان - بر اساس اسناد مورد مطالعه - با قاطعیت پاسخی بر این پرسش یافت. چرا که در اسناد مطالعه شده به دلایل این امر اشاره ایی نشده است. بهر حال باید اشاره کرد که دولت فرانسه تلاش زیادی برای جذب دانشجویان خارجی به نهاد های آموزشی خود داشت. با توجه به هراس دولت های اروپایی به گسترش کمونیسم در کشورهای خود، دولت فرانسه نیز فعالیت های کمونیستی را بر خلاف و اهداف راهبردی جذب دانشجو می دانست. در برخی اسناد به گونه ایی غیرمستقیم به این نگرانی اشاره شده است. (۲۸) گرچه به طور سنتی، سیاست دولت فرانسه مبتنی بر کنترل نامحسوس دانشجویان قرار داشت. در هر صورت اقدام مستقیم و همه جانبه ی پلیس فرانسه نشان از اهمیت موضوع داشته است و نمی توان تنها فشار مقام های ایرانی را دلیل این گونه اقدام ها دانست. افزون بر نظارت دفتر سرپرستی دانشجویان، پلیس فرانسه و مدیران مدارس و نهاد های آموزش عالی فرانسوی بر دانشجویان ایرانی، پلیس فرانسه اقدام به تماس با برخی از دانشجویان ایرانی برای به دست آوردن

اطلاعات در باره فعالیت های سیاسی سایر دانشجویان نمود. (۲۹) اقدام های دولت ایران و پلیس فرانسه در نهایت به موفقیت انجامید. نسخه های «بیرق انقلاب» از بین دانشجویان تا حد امکان جمع آوری گشت و از چاپ شماره های بعدی آن نشریه جلوگیری گردید. این نکته آشکار است که چند دانشجوی جوان ایرانی - در کشوری بیگانه - یارای سازماندهی فعالیت های خود در برابر پلیس فرانسه، مدیران نهاد های آموزشی و سفارت ایران در فرانسه را نداشته باشند. دانشجویان فعال در چاپ «بیرق انقلاب» از جمع دانشجویان بورسیه اخراج شده و با همکاری پلیس فرانسه از این کشور اخراج، و بدون پایان گرفتن تحصیلات خود به ایران بازگشتند. باید خاطر نشان ساخت که دولت ایران - بر طبق تعهد نامه داده شده از سوی دانشجویان در هنگام اعزام به خارج - از دانشجویان اخراجی به دلیل فعالیت های سیاسی، مخارج تحصیلی و اقامت آنان را به عنوان غرامت باز پس گرفت. (۳۰) با وجودی که «بیرق انقلاب» در همان شماره نخست از انتشار در فرانسه باز ماند ولی در آلمان نشریه «پیکار» با کمیت و کیفیتی بهتر - نزدیک به دو سال - چاپ و منتشر گردید. این دو نشریه جایگاه ویژه ای برای بررسی جنبش چپ ایران در خارج از کشور دارا هستند. بر این بستر تاریخی، بررسی محتوای دو نشریه ی «بیرق انقلاب» و «پیکار» دارای اهمیتی بسیاری است. (۳۱)

پانویس ها

۱- دکتر در تاریخ و تمدن جدید - دانشگاه سوربن جدید - پاریس ۳. رییس انستیتو اروپایی پژوهش های عالی ایرانی (IEHEI) و مدیر پژوهش نامه ایران شناسی آنالیتیکا ایرانیکا

۲- این نوشته جستاری بسیار کوتاه بر فعالیت دانشجویان ایرانی در اروپا است. کتابی در این مورد به زبان فرانسه در باره شکل گیری نخبگان سیاسی ایران در اروپا در دست ویرایش نهایی است که به زودی به چاپ خواهد رسید.

۳- مهدیقلی خان هدایت هدایت، مخبر السلطنه: خاطرات و خطرات، انتشارات زوار، ۱۳۴۴، صفحه ۳۸۴

و دارد.

۱۴- نگاه کنید: جمشید بهنام: برلنی ها

۱۵- برای فرقه جمهوری انقلابی ایران نک: حمید احمدی، فرقه جمهوری انقلابی ایران، چاپ مرتضوی، برلن، ۱۳۷۱

۱۶- نسخه ایی از بیرق انقلاب در آرشیو وزارت خارجه فرانسه موجود است. نگاه کنید: Mahmoud Delfani : « La formation d'une nouvelle élite iraniennes en France ; l'envoi des étudiants iraniens en France entre les deux guerre », thèse de doctorat en histoire et civilisation moderne, Université Sorbonne Nouvelle, Paris III

۱۷- برادر بزرگتر علوی و پسر ابوالحسن علوی

۱۸- یک نسخه از این مانیفست در بایگانی اسناد وزارت خارجه فرانسه موجود است.

۱۹- نگاه کنید : سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، دفتر سرپرستی محصلان اعزامی به خارج

۲۰- جمشید بهنام تعداد صفحات را ۳۵ بر شمرده است. در حالی که از صفحه ۳۵ به بعد با عنوان «ما چه می‌خواهیم»؟ اهداف فرقه جمهوری انقلابی بیان گردیده است. نک: جمشید بهنام، برلنی ها، نشرفرزان روز، تهران، ۱۳۷۹

۲۱- در زمانی دیگر و در نوشتاری دیگر به بررسی این مانیفست خواهیم پرداخت.

۲۲- برای آگاهی از سایر نشریات نک همان.

۲۳- موضوع نشریه پیکار از اواخر سال ۱۳۰۹ تا ۱۳۱۲ به طول انجامید.

۲۴- در آرشیو وزارت خارجه و آرشیو پلیس فرانسه ده ها سند و گزارش محرمانه موجود است که نشان دهنده گستردگی عملیات مشترک مقام های ایرانی و فرانسوی دارد.

۲۵- برای نشریه پیکار نگاه کنید: امیر ارجمند: « چاپخانه کابوایی و روشنفکران ایرانی مقیم برلن»، در مجله نگاه نو، شماره ۳۴، تهران و مجموعه اسنادی که در ایران در باره روزنامه پیکار به چاپ رسیده است میتواند به عنوان منبعی مطمئن برای بررسی این نشریه و اقدام های حکومت پهلوی در توقف نشر آن باشد.

۲۶- نک: علیرضا اسماعیلی: اسنادی از مطبوعات و احزاب دوره رضا شاه، تهران، اداره کل آرشیو اسنادوموزه دفتررییس جمهور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سازمان چاپ و انتشارات تاریخ نشر: ۱۳۸۰ و همچنین برای آگاهی از انتشار نشریه پیکار نگاه کنید: علی رضا اسماعیلی، اسنادی از توقیف روزنامه های پیکار و نهضت در برلن (۱۳۱۱-۱۳۰۹)، گنجینه اسناد، شماره ۲۰- ۳۰، بهار و تابستان ۱۳۷۷

علیرضا اسماعیلی: اسنادی از مطبوعات و

۴- برای آگاهی از اعزام دانشجویان اعزامی به خارج در دوره قاجار نگاه کنید:

غلامعلی سردمدی: محصلان اعزامی به خارج در دروره قاجار، چاپ و نشر بنیاد، تهران، ۱۳۷۷

۵- برای آگاهی از تاریخ اعزام محصلان ایرانی و شکل گیری بخشی نخبگان ایرانی بین دو جنگ جهانی رجوع نمایید:

Mahmoud Delfani : « La formation d'une nouvelle élite iraniennes en France ; l'envoi des étudiants iraniens en France entre les deux guerre », thèse de doctorat en histoire et civilisation moderne, Université Sorbonne Nouvelle, Paris III

۶- برای آگاهی از دانشجویان ایرانی در دوره قاجار نگاه کنید:

محمود دلفانی: « اعزام محصلان ایرانی به خارج از کشور در طول جنگ جهانی اول»، فصلنامه تحقیقات تاریخی گنجینه اسناد، شماره ۱۱- ۱۰، سال سوم، تهران، اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، ۱۳۷۲

۷- نگاه کنید به: اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در فهرست های وزارت معارف و وزارت امور خارجه و دفتر سرپرستی محصلان ایرانی در خارج

۸- در برخی موارد نظر شهربانی یا در شهرستان ها نظر مقامات اداری و انتظامی محل مرجع قرار می گرفت.

۹- در خاطرات داشجویان اعزامی در دوره قاجار و پهلوی این واکنش پدیدار است.

۱۰- این نظر در بر دارنده آن دسته از دانشجویانی است که ما توانستیم مدرک، سند یا خاطراتی از آنها به دست آوریم. به ویژه از لابلای نامه های ارسالی به دفتر سرپرستی می توان به شرایط روحی و افکار دانشجویان پی برد. نظر به این که امکان دسترسی به پرونده شخصی تمام ۶۴۱ دانشجوی اعزامی بورسیه فراهم نبود، ارزیابی ما از تحولات روحی دانشجویان تنها در بردارنده حدود ۵۰ نفر از آنها است. بنابر این باید بسیار محتاط بود و در کمند فرابخشی یا همگانی پنداشتن تحلیل گرفتار نگرفت.

۱۱- این واکنش در نزد بسیاری از دانشجویان در رشته های گوناگون وجود داشته است.

۱۲- اسناد وزارت خارجه فرانسه: Série E, sous direction d'Asie -Océanie, rapport de Police de Grenoble

۱۳- تشکیل این انجمن ها به نسبت دیگر تشکیلات ساده تر از و محدودیت و شرایط ویژه ایی نمی خواهد. بنابراین خارجیان اغلب دست به تاسیس چنین انجمن هایی میزنند البته پلیس فرانسه از همان ابتدا تاکنون نظارت و یژه ایی بر انجمن های بنیاد گرفته از سوی خارجیان داشته